

Діяльність преподобного Олексія (Кабалюка) у світлі нових архівних документів

Постать преп. Олексія (Кабалюка), безсумнівно, є найбільш знаковою в історії Православної Церкви на Закарпатті 1 пол. XX ст. Його діяльність привертала увагу як сучасників лідера Православного руху так і дослідників нашого часу. Відзначимо праці Денасія (Юшкова)¹, анонімного автора під псевдонімом «Свидетель издалека»², о. Георгія Станканинця³, Петра Халуса⁴, ієромонаха Гавриїла (Кризину)⁵, Валерія Разгулова та Кирила Фролова⁶, Григорія Рачука⁷. Багаторічні наші дослідження підсумовано в двох монографіях – «Обраний Божим Провидінням. Життєпис преподобного Олексія Карпаторуського сповідника»⁸ та «Viața Sfântului Alexie Carpatinul»⁹.

Стосовно публікації джерел про життєвий шлях преподобного Олексія (Кабалюка), то ця робота проводилася досить тривалий час. У 1926 р. у м. Хуст відомий громадсько-політичний діяч Костянтин Бескид видав невеличку книжку, присвячену Другому Мараморош-Сиготському

¹ Денасий Пантелеимоновский, святогорец-инок. Повесть об обращении и присоединении на Афоне Угроврусска уніата в Православие и о русских, о православии и об унии в Прикарпатской подъяремной Руси прежде и теперь. – Шамордино: Типография Казанской Амвросиевской женской пустыни, 1913. – 90 с.

² Свидетель издалека. Изский Архимандрит о. Алексей (биографический очерк) // Православный Русский календар на 1929 г. – Владимирово, 1928. – С. 17-20.

³ Станканинец Г., прот. Схиархимандрит Алексей (Кабалюк) // ЖМП. – 1948. – № 2. – С. 69-70.

⁴ Халус П. Алексій Кабалюк – непохитний захисник закарпатського православ'я // Християнська Родина. – 1996. – 19 грудня. – С. 5; Той же. До 120-річчя з дня народження і 50-річчя з дня смерті о. Олексія Кабалюка та вшанування жертв Мараморош-Сиготського анти православного процесу 1914 р. // Християнська Родина. – 1996. – 19 грудня. – С. 4-5.

⁵ Гавриїл (Кризина). Житіє схиархимандрита Алексія (Кабалюка) // Християнська родина, 1999, IV, 14. – С. 4-8; Його ж. Житіє преподобного Алексія Карпаторуського, сповідника. – Хуст, 2001. – 32 с.

⁶ Разгулов В., Фролов К. Апостол Карпатской Руси. – Берегово, 2001. – 92 с.

⁷ Рачук Г. Путь к святости. Преподобный Алексей Карпаторусский. – М.: Успенско-Казанский монастырь, 2009. – 448 с.

⁸ Данилець Ю. Обраний Божим Провидінням. Життєпис преподобного Олексія Карпаторуського сповідника. – Чернівці: Місто, 2013. – 168 с.

⁹ Danileț Iurie. Viața Sfântului Alexie Carpatinul / Traducere de Diana Guțu. – București: Editura Areopag, 2015. – 112 s.

процесу. У тексті знаходимо кілька документів, які стосувалися о. Олексія. Зокрема, на ст. 24 розміщено лист о. Аурела Мотина, православного декана з Мішкольца, у якому він рекомендує Кабалюку, на час переслідування його у с. Великі Лучки, залишити село і повернутися в с. Ясіня¹⁰. На наступній сторінці знаходимо посвідчення про рукоположення Олексія в сан ієромонаха, підписане архієпископом Холмським і Люблінським Євлогієм (Георгієвським)¹¹. У 1937-1938 рр. на шпальтах офіційного видання Мукачівсько-Пряшівської Православної єпархії – журналі «Православный Карпаторусский Вестник» інок Олексій (Дехтерев) опублікував в три подачі «Мемуары Архим. Алексия»¹². Упорядник подав невелику вступну частину до спогадів, наголосивши на тому, що архімандрит Олексій Кабалюк являється «одним из виднейших участников многолетней суровой борьбы за св. православие на Карпатской Руси»¹³.

У 1945 р. ієромонах Василій (Пронін) у жіночому монастирі в с. Домбоки на Мукачівщині записав від архімандрита Олексія досить об'ємні спогади¹⁴. Вони були включені до додатків дисертації о. Василя на здобуття наукового ступеня «кандидат богослов'я» в Московській Духовній Академії. У 2005 р. ця праця вийшла друком, а у 2009 р. була перевидана. Багато для вивчення діяльності архімандрита Олексія зробив ієромонах Сергій (Цьока), який в 1960 р. у Москві захистив дисертацію на тему: «Православие и иноческая жизнь в Закарпатье в первой половине XX ст.»¹⁵. Крім окремого параграфу про життєвий шлях преп. Олексія, автор ввів у науковий обіг виступ архімандрита на зборах православного духовенства, яке відбулося в м. Хуст 2 жовтня 1924 р.

Олександр Кабалюк народився в с. Ясіня на Рахівщині 1 вересня

¹⁰ Beskid K. Marmarosky proces u Marmosske Sihoti: obrazky z byvaleho mad'arskeho raje. – Hust, 1926. – С. 24.

¹¹ Там само. – С. 25.

¹² Мемуары Архим. Алексия / записал Алексей (Дехтерев), инок // Православный Карпаторусский Вестник. – 1937. – № 8. – С. 10-13; №9 – С. 12-16; 1938. – №10. – С. 4-8.

¹³ Мемуары Архим. Алексия / записал Алексей (Дехтерев), инок // Православный Карпаторусский Вестник. – 1937. – № 8. – С. 10.

¹⁴ Рассказ архимандрита Алексия от 28 ноября 1945 г. // Василий (Пронин), архимандрит. История православной церкви на Закарпатье. – Ужгород: Мукачевская епархия, 2009. С. 465-475.

¹⁵ Речь, которой Архимандрит Алексей (Кабалюк) открыл собрание православного духовенства Карпатской Руси в г. Хусте 19 сентября (2 октября) 1924 года // Сергей (Цьока), иеромонах. Православие и иноческая жизнь в Закарпатье в первой половине XX столетия. – Липча: 2013. – С. 444-446.

1877 р. в досить заможній селянській родині. У Державному архіві Закарпатської області (далі ДАЗО) нами виявлено церковну метричну книгу, де зафіксовані відомості про хрещення майбутнього подвижника, вказано імена батьків, хрещених, священика¹⁶. Великі зміни у житті юнака відбулися після візиту на відпуст у Біксадський монастир у Трансільванії та зустрічі з тамтешнім ігуменом Аркадієм. У спогадах, записаних у 1945 р. ієромонахом Васи́лієм (Проні́ним), архімандрит Олексій розповідав, що Аркадія вигнали із василіанського монастиря за співчуття православному рухові. Дослідивши періодику ми з'ясували, що мова йде про ченця, ігумена Аркадія (Пасторі) (1844-1916), відомого благодійника та церковного діяча¹⁷. Незадовго до смерті, його, як і Кабалюка, звинуватили у шпіонажі на користь Росії.

Про знайомство із православ'ям та місіонерську роботу протягом 1905-1907 рр. можна довідатися як із його спогадів, опублікованих о. Васи́лієм (Проні́ним) так і з матеріалів Другого Мараморош-Сиготського процесу 1913-1914 рр. Зокрема, у акті звинувачення, виявленого нами в Австрійському державному архіві у Відні, вказувалося, що «великою подією в житті православного руху на Закарпатті було знайомство в будинку греко-католицького священика Стефана Бачинські в с. Ясіня Олександра Кабалюка та Олексія Геровського»¹⁸. Збереглися спогади О. Геровського про цей випадок, вони є надзвичайно цінними. У 1961 р. на шпальтах Нью-Йоркського часопису «Свободное слово Карпатской Руси» він писав: «Однажды, когда мы все, молодежь, развлекались в гостинной, приоткрылась дверь и показалась голова отца Бачинского. Он позвал меня в соседнюю комнату и, закрывши дверь, начал говорить о гонениях на православных в Изе. «Вы знаете, сказал он, что там происходит (мається на увазі с. Іза – автор), как там люди страдают и борются за старую веру. Им надо помочь. Я сам ничего сделать не могу, и никто из священников ничего не сделает, ибо мы все боимся. И я боюсь. Вы видите, у меня

¹⁶ ДАЗО. – Ф. 1606. – Оп. 6. – Спр. 36. – Арк. 45.

¹⁷ Kinos affaire egy zardaszentelesnel // Szamos. – 1900. – 12 augusztus. – 3 Old.; Tudöbetegek szanatoriuma a megyeben // Szamos. – 1907. – 12 augusztus. – 2 Old.; A magyar gör- kath. Püspökség vagyona // Szatmarmegyei Est. – 1914. – 21 marcius. – 2 Old.; Pásztorj Árkád meghalt // Nyirvidek. – 1916. – 24 februar. – 5 Old.; Endrédi C. A Hajdúdorogi Görög Katolikus Püspökség javadalmazása, anyagi alapjának eredete, In: Múlt nélkül nincs jövő, 2012. november 15-16., Debreceni Egyetem.

¹⁸ Österreichisches Staatsarchiv – ÖStA, HHStA Kabinettsarchiv, Geheimakten 27 (alt 29, 30), Politisches 1913, fol. 83.

большая семья. И если бы я начал помогать изьянам, то мы все оказались бы на улице. Я даже со своими детьми в присутствии посторонних говорю только по-мадярски. Но вы, внук Добрянского, должны что-то сделать для них, вы должны помочь им». Когда я его спросил, что я мог бы сделать для них, отец Бачинский ответил, что он мне даст человека, через которого можно будет помочь изьянам. Он сказал мне, что среди его прихожан есть молодой человек, отбывший уже воинскую повинность, глубоко верующий, порядочный, который желает служить Церкви и поэтому не женится, несмотря на то, что ему уже тридцать лет. «Вот его следовало бы послать в Россию в какой-нибудь монастырь и там его подучить, затем дать ему возможность побывать в святых местах, в особенности в Киеве и Иерусалиме. Вот он-то, самый подходящий человек для того, чтобы помочь изьянам и всем тем, которые борются за старую веру». По плану отца Бачинского указанный должен был затем вернуться на родину как иеромонах и отправиться в Изу. «У вас есть родственники в России, которые смогут устроить это дело». Затем о. Бачинский еще прибавил: «Я вас с ним познакомлю, но ваша встреча с ним должна состояться не в моем присутствии. Его зовут Александр Кабалюк». Отец Бачинский показал мне в окно дерево в саду. «Вот видите эту грушу, идите туда. Он к вам придет». Я пошел в сад и расположился под грушей. Через некоторое время подошел ко мне молодой гуцул, стройный, красивый блондин с голубыми глазами. Отец Бачинский действительно не ошибся. Это был замечательный человек. Глубоковерующий... и готовый на подвиг. Его мечтою было побывать в святых местах, поучиться и вернуться на родину для того, чтобы помочь борцам за старую веру»¹⁹.

Наступним важливим періодом в житті о. Олексія є поїздка на Святу гору Афон. Нововиявлені документи ДАЗО та архіву Пантелеймонівського монастиря на Афоні свідчать, що О. Кабалюк значний період часу підтримував листування із уродженцем Березова на Хустщині схимонахом В'ячеславом (Агостою)²⁰. Під його впливом 8 липня 1908 р. Олександр урочисто переходить у православ'я. У книзі Денасія (Юшкова) добре описана ця подія, яка набула значного розголосу на Афоні. Приєднання

¹⁹ Геровский А. Иза и Сиготский процесс // Свободное слово Карпатской Руси. – Нью-Йорк. – 1961. – Т. 3. – №№ 9-10.. – С. 6.

²⁰ ДАЗО. – Ф. 151. – Оп. 2. – Спр. 775. – Арк. 17-18 зв.

греко-католика до православної церкви викликало неабиякий резонанс на Святій горі. У збірнику – «Кодекс Заседаний Духовного Собора, состоящего при Игумене Русского Св.Пантелеимоновского Монастыря на Афоне» нами виявлено детальний запис про Кабалюка – «Обращение уніата в православие»²¹. «Присоединение было совершено по чину приходящих в православие от Римско-Латинского исповедания, но без миропомазания» – писав невідомий монах-святогорець²².

Із Афону Олександр Кабалюк повернувся на батьківщину, а потім поїхав в Яблочинський монастир на Холмщині, де прийняв чернецтво з ім'ям Олексій і був висвячений в сан ієромонаха. Щоб уникнути переслідувань в Австро-Угорщині через рукоположення в Росії, він знову вирушив на Афон, щоб попросити у настоятеля документи про приналежність до братії обителі. Згодом архімандрит Олексій згадував: «Было составлено прошение от епископа (Євлогія – автор) к настоятелю Пантелеимоновского монастыря на Афоне, чтобы они оттуда выслали в миссию, как монаха Пантелеимоновского монастыря. Второй раз поехал 1910. Денасий был рад. Пожил там месяц-два, получил документы, чашу золотую, облачения три, книги, иконы (что в Хусте). И написали документ, что в духовный сан Пантелеимоновской обители во священника (посвящен и направляется) в Угорскую Русь»²³.

В архіві Пантелеймонівського монастиря на Афоні нами виявлено лист настоятеля Свято-Онуфріївського монастиря архімандрита Серафима (Остроумова) на ім'я схіархімандрита Мисаїла (Сапегіна) від 8 жовтня 1910 р. з приводу приїду Кабалюка. «К Вам на Святую Гору Афонскую из убогой смиренной обители Яблочинской отправляется за благословением Иеромонах Алексей, уроженец Угро-России, принявший у Вас на св. Горе в 1908 году Святое православие... Для него было бы очень важно, если бы Вы, Ваше Высокопреподобие, дали ему благословение Св. Горы на проповедь Св. Православие в Угро-России и о благословении Св. Горы дали ему удостоверение»²⁴. Крім того, архімандрит Серафим просив

²¹ Архив Русского Пантелеимоновского Монастыря на Афоне (далі АРПМА). Оп. 10. Дело 84. Док. А000118. Книга заседаний Духовного Собора старцев при игумене Русского св. Пантелеимонова монастыря на Афоне. 1889-1914 гг. – Л. 72.

²² Там же. – Л. 72.

²³ Рассказ архимандрита Алексия от 28 ноября 1945 г... – С. 471.

²⁴ АРПМА. Оп. 42. Дело 491. Док. А003042. Письмо архимандрита Серафима. Настоятеля Яблочинского св.Онуфрия монастыря 1910 года. - Л. 1 об.

дозволити ієромонаху Олексію послужити в храмах монастиря, щоб «собрать свои силы к много трудному апостольскому служению»²⁵.

У згаданому вище акті звинувачення прокурор дає характеристику місіонерській роботі о. Олексія в 1909-1912 рр.: «Кабалюк Олександр... за фінансовою підтримкою Олексія Геровського мав змогу побувати в православних монастирях Росії, Єрусалима та Афону. Повернувшись звідти як православний монах, розпочав свою роботу по розповсюдженню православної віри (по дорученню графа В.Бобринського та братів Геровських) серед населення сіл Марамороської, Уточанської та Березької жуп. Вступив у зв'язок з активістами православної віри у селах Іза та Великі Лучки; крім того, на храмових свята в Маріаповчі, Біксаді, Хуст-Бороняві, Великих Ком'ятах спілкувався з глибоко релігійними та довірливими особами, мешканцями Марамороського, Березького та Уточанського комітату... Повернувшись з поїздки в Єрусалим та Росії, в одезі, замаскованій під галицького єврея, він відвідував своїх колишніх прихильників та агітував їх для розповсюдження російських національних ідей та створення Російської Православної Церкви, пообіцявши їм фінансову підтримку з Росії»²⁶.

Повертаючись із Афону ієромонах Олексій мав зустріч із константинопольським патріархом Іоакимом III, а в 1911 р. від карловацького патріарха Лукіана (Богдановича) він особисто отримав призначення помічником священика Мішкольцького приходу для обслуговування сіл Великі Лучки та Іза. У акті звинувачення зазначалося, що «напротязі 1911 р. у с. Великі Лучки, в 1912 р. у с. Іза з'явився Олександр Кабалюк, як висвячений православний священик, та в обох селах, в організованих для нього русинськими православними вірниками молитовних будинках, після встановлення Андріївського хреста, як символу Росії, проводив обряди та служби. Публічними виступами направленими на організацію православної церкви у 1912 р. крім с. Іза, Кабалюк проявив себе у селах Теремля, Дулово, Липча, Хуст, Березово та Кошельово, де він організував таємні збори між своїми колишніми співниками, на яких він агітував проти греко-католицької церкви та угорських державних

²⁵ Там же.

²⁶ Österreichisches Staatsarchiv – ÖStA, HHStA Kabinettsarchiv, Geheimakten 27 (alt 29, 30), Politisches 1913, fol. 83.

установ, де були зачитані друковані видання привезені з Чернівців братами Геровськими, агітаційні листівки з Америки та Росії, православні молитовники та обрядові книги, які розповсюджувались між населенням, що вміло читати...»²⁷.

Незважаючи на відповідні документи про місіонерську роботу та дозвіл від окружного начальника, Кабалюка було затримано та під конвоєм доправлено с. Ясіня. Перебуваючи під домашнім арештом, ієромонах таємно їздив по всьому Закарпаттю та проповідував. Після кількох обшуків, рятуючись від арешту в червні 1912 р. Кабалюк їде до Чернівців, а звідти до Яблочина. Із монастиря на Холмщині о. Олексій прямує до Москви, де знайомиться із митрополитом Володимиром (Богоявленським), пізніше митрополитом Київським (1915-1918 рр.) – першою жертвою більшовиків серед архієреїв Православної церкви. У той час у Москві перебував архієпископ Алеутський і Північно-Американський Платон (Рожественський), який запросив ієромонаха поїхати з ним за океан²⁸. За допомогою ресурсу «The Ellis Island database» нами виявлено інформацію про безпосередньо поїздку о. Олексія до США. У бортових журналах корабля вказано, що Кабалюк зійшов на судно 29 жовтня 1912 р. в порту м. Лієпая (Лієрāja, Латвія). Плавання тривало більше двох тижнів, 13 листопада пароплав «Росія» ввійшов в бухту Нью-Йорка, а пасажирів висадили на острів Еліс²⁹. Про діяльність закарпатського місіонера на американському континенті відомо не багато. За спогадами Кабалюка, він «прожив в Америці пол года» та отримав від єпархіальної влади дозвіл відвідувати всі «карпаторусские приходы, где беседовал с переселенцами, проповедывал и служил»³⁰. Ієромонах Сергій (Цюка) подає інформацію, що о. Олексій отримав від владики Платона «приход среди своих православных земляков-карпаторуссов», серед який продовжував свою

---

²⁷ Österreichisches Staatsarchiv – ÖStA, HHStA Kabinettsarchiv, Geheimakten 27 (alt 29, 30), Politisches 1913, fol. 83 зв.

²⁸ Мемуари Архим. Алексія / записал Алексей (Дехтерев), инок // Православный Карпаторусский Вестник. – 1938. – №10. – С. 8.

²⁹ Kabaljuk Alexey// <https://www.jewishgen.org/databases/EIDB/engine/gold.html?username=005027023026030075020014000012031017006048026020013029001075021011027075006021&password=025015022026024012026031&pid=603420080139&type=passenger> [останній візит 19 січня 2018 р.].

³⁰ Мемуари Архим. Алексія / записал Алексей (Дехтерев), инок // Православный Карпаторусский Вестник. – 1938. – №10. – С. 8.

пастирську діяльність³¹. Про досить тісні контакти із архієпископом Платоном можна судити із листування, яке виявлено та введено нами в науковий обіг в окремій статті³².

У листі до редактора газети «Свѣтъ» протоієрея В. Туркевича від 10 березня 1914 р. американський архієрей писав: «О. Алексія я знаю, ибо находился съ нимъ въ самомъ близкомъ общении, когда онъ подолгу проживаль у меня здѣсь. И какое дѣйствительное удовольствие составляла для меня бесѣда съ этимъ добрымъ монахомъ простецомъ, который никогда и единымъ словом не обмолвился о политикѣ, а только всегда горѣль огнемъ ревности по Бозѣ; никогда не говорилъ о возможности освобождения Прикарпатской Руси изъ-подъ власти Австріи, а лишь мечталъ о наступленіи того счастливаго времени, когда и въ Австріи можно будетъ «по православному Бога хвалить»³³.

Перебуваючи на чужині, Кабалюк регулярно отримував із Австро-Угорщини листи, у яких описувалося переслідування православних. У 1913 р. «Галицко-русское благотворительное общество» видало в Санкт-Петербурзі брошуру під назвою «Преследования за православную веру в Угорской Руси», яка містила окремі листи до ієромонаха Олексія та інших емігрантів у США³⁴. 15 грудня 1912 р. рідна сестра Кабалюка – Василина, повідомляла про масові обшуки та арешти на Мараморощині. «Враги приходят ночью, ломают двери, берут, что увидят, и арестуют»³⁵. Детальніше про насильство над селянами писав молодший брат Олексія – Юрій. «Ваши письма мы сожгли; письмо в котором был Ваш адрес, мы оставили, но ночью пришли жандармы и конфисковали его, потому теперь неточный адрес. Конфисковали тоже книги у сестры у сестры Василисы, а теперь ждет нас суд... Военное положение способствует гонениям; нельзя появится на улицу, нельзя зайти к родным, а то тебя сейчас заподозрят в

³¹ Сергей (Цюка), иеромонах. Православие и иноческая жизнь в Закарпатье в первой половине XX столетия. – Липча: 2013. – С. 102.

³² Данилець Ю. К истории православия в Угорской Руси накануне Первой мировой войны (по материалам американской газеты «Свѣтъ») // Русин. – 2014. – №3. – С. 9-21.

³³ Там само. – С. 15-16; Отклик Американской Православной Руси на несправедный Мармарошский суд // Свѣтъ. – 1914. – 26 марта.

³⁴ Преследования за православную веру в Угорской Руси: (с приложением и снимками подлинных писем). – Спб.: Галицко-Русское благотворительное общество, 1913 – 43 с.

³⁵ Письмо Василисы Кабалюк, 15 декабря 1912 г. // Преследования за православную веру в Угорской Руси. – С. 24.

шпионаже»³⁶. Про переслідування православних вірників у Березькій жупі довідуємося із епістолярію жителів сіл Великі Лучки та Білки. У листі до ієромонаха Олексія від 3 січня 1913 р. невідомий селянин описував розмах релігійного руху в комітаті. «После посещения Вами Мункача и наших Лучек, не только Лучки, но и другие известные Вам села: Спасово, Горонда, Страбичово, Давидково, Ракошино, Ключарки, Комята, Зареча, Чингава, Ильница и Билки перешли на православие»³⁷.

У своїх спогадах о. Олексій згадував, що у багатьох листах із «старого краю» наводився факт арештів селян та багатомісячного тримання у в'язницях до початку суду. Вірники писали, що суд постійно відстрочували, через відсутність «головного обвинуваченого», тобто Кабальюка. Щоб полегшити участь заарештованих, ієромонах повертається в додому і добровільно здається владі у Мараморош-Сиготі. Не будемо детально зупинятися на самому суді, про який ми писали у цілому ряді праць³⁸, лише зазначимо, що на даний час ми маємо у своєму розпорядженні більшість основних документів процесу. Звернемо лише увагу на окремі факти, які стосувалися о. Олексія. Зокрема його звинувачували у проведенні обрядів і богослужінь таємних молитовних будинках, організації таємних зборів, агітації проти греко-католицької церкви та угорських державних установ. У провину Кабальюку також ставилося те, що він організував прийняття на навчання в Яблочинського монастир юнаків з Угорської Русі

³⁶ Письмо Юрий Кабальюка, 15 декабря 1912 г. // Преследования за православную веру в Угорской Руси. – С. 25.

³⁷ Письмо неизвестного крестьянина из с. Великие Лучки, 3 января 1913 г. // Преследования за православную веру в Угорской Руси. – С. 26.

³⁸ Данилец Ю. Антирусинский судебный процесс 1913-1914 гг. в Мараморош-Сиготе на страницах львовских газет «Дело» и «Дело и Новое слово» // Русин. – 2014. – №2. – С. 249-269; Його ж. К истории православия в Угорской Руси накануне Первой мировой войны (по материалам американской газеты «Светь») // Русин. – 2014. – №3. – С. 9-21; Його ж. Підготовка та хід судового процесу в Мараморош-Сиготі 1913-1914 рр. // Наукові Записки Богословсько-історичного науково-дослідного центру імені архімандрита Василя (Проніна). – № 3. – Мукачево: Мукачівська православна єпархія, 2014. – С. 110-125; Його ж. К вопросу о подготовке второго Мараморош-Сиготского процесса против православных Закарпатья // Славянский альманах 2014. Вып. 1–2. – М.: Индик, 2014. – С. 110-122; Його ж. Трансформации в жизни православной церкви на Закарпатье в 1939-1945 гг. // Русин. – 2015. – №2. – С. 61-79; Його ж. Иркутская газета «Сибирь» как источник по истории Второго Мараморош-Сиготского процесса 1913-1914 гг. // Вестник Томского государственного университета. – 2017. – № 415. – С. 59-70; Його ж. Часопис «Kurjer Lwowski» як історичне джерело з історії переслідування православних вірників на Закарпатті (1913-1914 рр.) // Pravoslavny teologický sborník. – Prešov, 2017. XLIII (28). – С. 110-125.

та отримав, для облаштування домашньої каплиці в с. Ясіня, церковну літературу і ритуальні речі. Окремо у судовому вирокі знаходимо звинувачення в поширенні забороненої літератури, періодичних видань, ікон тощо³⁹. Серед газет згадуються допущені цензурою в Чернівцях – «Вера и Церковь» та «Русская правда».

3 березня 1914 р. було винесено вирок – 32 чоловік було засуджено до різних строків ув'язнення і сплати великого грошового штрафу. Ієромонах Олексій (Кабалюк) був засуджений до 4 років і 6 місяців. Про процес багато писала тодішня преса. Нами опрацьовано публікації із більше сотні різноманітних видань. Про переслідування православних писали газети американські, канадські, австралійські, австралійські, сінгапурські, французькі і т.д. видання.

Покарання ієромонах Олексій відбував у різних в'язницях: п'ять місяців в Мараморош-Сиготі, сім – в Дебрецені, далі в Шопроні за Дунаєм. Після завершення строку ув'язнення був переданий воєнним властям в Мараморош-Сиготі, звідти переведений в Дьормот. В липні 1918 р. на станції Мішкольц Кабалюку вдається сісти на потяг з російськими військовополоненими, що направлявся в Росію. Далі був довгий період лікування в лікарні Києво-Печерської Лаври. Цей етап у житті о. Олексія можна прослідкувати на основі спогадів двох видатних церковних діячів першої половини ХХ ст. – митрополитів Євлогія (Георгієвського) та Антонія (Храповицького). «Я был в Житомире, когда неожиданно явился ко мне о.Алексей Кабалюк – писал митрополит Евлогий. Изможденный, измученный, с гноящейся раной во всю грудь... Оказалось, что, выпущенный из тюрьмы революционерами, он бросился на вокзал и забился в пустой вагон товарного поезда, ушедшего на Украину. Где-то ночью, на остановке, удостоверившись, что австрийская граница уже позади, он выскочил и добрался до Житомира. Я послал его к доктору. Опасаясь встречи на Волыни с австрийцами, я отправил его в Киев, где его поместили для лечения в больницу Киево-Печерской Лавры»⁴⁰.

У 4 томі видання «Жизнеописание блаженнейшего Антония, митрополита Киевского и Галицкого» розміщено спогади келійника про

³⁹ Arhivele Naționale ale României, Baia Mare. – Fond: Prefectura Jud. Maramures, Parcelul Inn. 1086. – Nr. Artului 656. – P. 23.

⁴⁰ Путь моей жизни : Воспоминания Митрополита Евлогия (Георгиевского), изложенные по его рассказам Т. Манухиной. – М., 1994 // <http://www.wco.ru/biblio/books/evlogy1/main.htm>

відвідини митрополитом ієромонаха Олексія, коли той знаходився на лікуванні у госпіталі Києво-Печерської лаври. «Владыка... обернувшись, спросил: «а где здесь мой о. Кабалюк?». Владыка называл его «мой» потому, что по распоряжению владыки его поместили в этот госпиталь. Он был ранен штыком в грудь – австрийцы над ним издевались и штыком пронзили его «за измену» Австрии и унии. Подходит владыка к кровати о. Алексия, он стремится подняться, владыка его уговаривает лежать без движения, ему вредно шевелиться. О. Алексий исхудалый, слабый, с длинными русыми волосами, такой же бородой, маленькими голубыми глубоко сидящими глазами, говорит чуть слышно знакомым мне карпаторусским акцентом. Он мне очень как-то сразу понравился, я подошел и поцеловал ему руку. Он конфузливо ее одернул. Владыка сел к нему на кровать, гладил его голову, гладил руки, говорил ласково, ласково, как мог только один владыка говорить. Часто навертывались слезы на глазах владыки, и он их незаметно смахивал просто рукой. Отец Алексий, раза два заливался слезами. «Ну, что, мой милый батюшка о. Алексий, тяжело лежать вам здесь?». «Нет...не тяжело... а только рана иногда... иногда сильно болит...» – еле слышно произнес о. Алексий. «Помоги вам Бог перенести эти боли терпеливо: если они тяжелы, то за то святы эти ваши раны, ибо приняты за правду Христову, за веру православную – пусть вас это утешает. Знайте, что раны ваши будут ублажаться и воспеваться, как воспеваются св. Церковью раны мучеников. Пусть Сам Господь будет вам в помощь»⁴¹.

У травні 1919 р. ієромонах Олексій повертається на Закарпаття та активно включається в релігійне життя краю. В 1921 р. його було обрано настоятелем Свято-Миколаївського монастиря в с. Іза та зведено в сан ігумена. У 1923 р. підвищений до сану архімандрита. З 1924 р. стояв на чолі Духовної Консисторії Карпаторуської автономної православної церкви Сербського патріархату. За відсутності єпископів він повноцінно керував єпархією. Він імені православних Підкарпатської Русі неодноразово їздив до Праги та Белграду, брав участь у засіданнях Священного Синоду та Собору СПЦ. Підтримував та був причетний до будівництва жіночих

---

⁴¹ Схи-Архимандрит Алексій (Кабалюк) // Православный путь. Церковно-богословско-философский ежегодник: Приложение к журналу «Православная Русь» за 1984 год. – Джорданвилль, 1985. – С. 46-48.

монастирів у с. Липча та Домбоки, чоловічого скиту в Городиліві та монастиря в Терембі.

У 1925 р. архімандрит Олексій відмовився від настоятельства та почав розбудовувати православний храм у м. Хуст. При ньому він заснував інтернат для учнів Хустської гімназії. Письменник Олександр Сливка (1909-2008) згадував, що в м. Хуст православні вірники збудували церкву і біля неї продовгасту будівлю. «Ця хата використовувалася як фара для архімандрита Олексія, котрого обрали собі для священика. Будинок був досить великий, архімандрит займав лише одну кімнату. Тому він, очевидно, порадившись з православними вірниками, вирішив поселити там учнів гімназії з православних родин. Купили дошки, змайстрували дерев'яні ліжка, столи, лавиці»⁴².

Газета «Церковная правда» в №2-3 за 1925 р. повідомляла: «В Хусте находится единственное православное общежитие для русских детей учеников при православном храме Благовещения Пресвятой Богородицы. Живет там 25 детей. Помогайте, кто может...»⁴³. Те ж періодичне видання, описуючи життя хустської православної громади в 1926 р., вказувало, що вона складається з 1320 вірників, має у володіння «фарський дом с интернатом для мальчиков»⁴⁴.

15 липня 1929 р. в газеті «Православная Карпатская Русь» було опубліковано статтю архімандрита Олексія (Кабалюка). Він повідомляв, що вихованці інтернату успішно завершили навчальний рік. «Воспитанники, окончившие четыре класса гимназии, изъявили желание идти по духовной линии и поступают в духовную семинарию в Сербии, с целью приобретения богословских знаний»⁴⁵. Архімандрит закликав батьків серйозно задуматися над майбутнім своїх дітей, всіляко сприяти їм в отриманні освіти. О. Олексій окреслював завдання, котрі ставилися перед керівництвом інтернату. «Необходимо построить – здание интерната, приюта, соответствующее гигиеническим предписаниям. Кроме приюта, необходимо детям и надлежащее питание. Материальная поддержка родителей так незначительна, что является только дозой поддерживающей их

⁴² Спогади О. Сливки від 6 березня 2006 р. Записав Ю. Данилець. Архів автора. – Арк. 1.

⁴³ Церковная правда. – 1925. – №2-3. – С. 39.

⁴⁴ Из церковной жизни // Церковная правда. – 1926. – №3-4. – С. 31.

⁴⁵ Алексей (Кабалюк), Учебный год в Густ. гимназии окончен // Православная Карпатская Русь. – 1929. – 15 июля. – С. 4.

существование»⁴⁶. Наприкінці статті розміщено звернення до благодійників у Чехословаччині та на Американському континенті, з проханням надати фінансову підтримку для інтернату.

1 липня 1931 р. «ПКР» розмістила інформацію про передачу православного інтернату під управління єпархіального керівництва. «Владыка при приеме Интерната наименовал о. Алексея пожизненным попечителем интерната, а самому интернату присвоено название: Православный епархиальный интернат имени архимандрита Алексея (Кабалюка)»⁴⁷. Перед початком нового навчального року періодично в газетах друкувалися оголошення про набір до інтернату. Наприклад, влітку 1932 р. архимандрит Олексій (Кабалюк) повідомляв: «в новом учебном 1932-1933 году будет 11-12 свободных мест для учеников 1-го класса Хустской державной реальной гимназии. Для принятия в интернат необходимо подать прошение в Епархиальное управление через Интернат. По сложении учеником испытания в гимназии, родители его приходят в интернат и тут подают прошение о приеме ученика в интернат и получают наставление в выработке свидетельства удобности. Плата за содержание в интернате принимается деньгами и натурой»⁴⁸.

У 1935 р. у православному календарі «Об'єданого Руського Православного Братства в Америці» було надруковано статтю «Русская православная бурса в Хусте». Автор статті відзначав особливу заслугу архимандрита Олексія, котрий «понял, что наша будущность в молодежи, в тех, что нас заменят, коли нас не станет». Протягом десяти років, «через бурсу отца Алексия прошло больше як 200 хлопцев. Из них двенадцать сдали матуру в гимназии и учатся теперь в университетах. Многие пошли в Сербию, в духовные семинарии, чтобы там учиться на православных священников. Часть учеников поступила в учительские семинарии, и будет учителями»⁴⁹.

Про діяльність православного інтернату у 1936-1940 рр. також довідуємося із спогадів багаторічного директора Хустської середньої

---

⁴⁶ Там само.

⁴⁷ Епархиальный Интернат // Православная Карпатская Русь. – 1931. – 1 июля. – С. 3.

⁴⁸ Прием в православные епархиальные интернаты // Православная Карпатская Русь. – 1932. – 1 июля. – С. 4.

⁴⁹ Русская православная бурса в Хусте // UROBA Православный Календарь на 1935 годъ // <http://www.carpatho-russian-almanacs.org/UROBA/UROBA1935/seminary.php>. (візит 21 січня 2018 р.).

школи-інтернату Івана Магули (1923-2006). У розмові з нами у березні 2006 р. він повідомив, що вступив на навчання в Хустську гімназію в 1936 р. та разом з іншими хлопцями з с. Дубового на Тячівщині поселився в інтернаті. «Прийняли нас в інтернаті добре, умови були на той час не дуже хороші, бо інтернат існував на обмежені ресурси. Приміщення інтернату складалося з кількох спалень, їдальні, коридору та ванної кімнати. Крім того у цьому ж будинку жив архімандрит Олексій та функціонувала каплиця. На той час ми не мали грошей щоб платити приватну квартиру і тут нам обіцяли допомогти навчатися. В інтернаті проживало багато таких людей, які вийшли в життя завдяки тільки допомозі архімандрита Олексія та його безкорисливій роботі»⁵⁰. Серед них письменник І. Чендей, доктор біологічних наук, проф. С. Стойко, письменники І. Калинич та П. Продан, генерал-полковник В. Вальо, І. Волощук, В. Олексій, І. Чопей, Д. Чопей, В. Урста, Ф. Сабов, В. Сабов, Ю. Попадинець та інші.

Іван Магула високо оцінював діяльність архімандрита Олексія (Кабалюка). «Він був хорошою людиною, добрим організатором, не мав корисливих цілей, чим міг тим нам допомагав. Тоді всі учні, що проживали в інтернаті, привозили щось з дому. Хто солону, хто дрова, хто зерно, для того щоб якось підтримувати умови життя в інтернаті. Кухарями були монахині, завкладом теж була монахиня. Був у нас один вихователь на 90 учнів – емігрант Борисов, людина освічена і вимоглива. Інколи архімандрит Олексій допомагав нам і грошима. Наприклад, їхали ми додому і позичали від нього гроші, потім хто йому повертав, а хто не повертав ніколи. Він і не пам'ятав кому скільки позичав, запише на папірець, поставить десь за ікону і на цьому все і закінчувалося. Майже ніхто за інтернат гроші не платив»⁵¹. Після окупації Закарпаття в 1939 р. Угорщиною державна підтримка інтернату припинилася, але учні продовжували в ньому проживати. Архімандрит Олексій намагався всіляко підтримувати вихованців, допомагав дровами, харчами, коштами. Під час відкриття школи-інтернату в Хусті та його розбудови в радянський період І. Магула багато запозичив від архімандрита Олексія, особливо в плані виховної роботи⁵².

⁵⁰ Спогади І. Магули від 6 березня 2006 р. Записав Ю. Данилець. Архів автора. – Арк. 1.

⁵¹ Там само. – Арк. 2.

⁵² Там само.

26-27 листопада 1944 р. архімандрит Олексій (Кабалюк) брав участь у роботі Першого з'їзду Народних Комітетів, що проходив в Мукачеві. Він був обраний делегатом від м. Хуст⁵³. Також, в грудня 1944 р. побував у складі православної делегації в Москві з проханням про перехід Мукачівсько-Пряшівської єпархії під юрисдикцію Московського патріархату⁵⁴.

Підготувавши духовний заповіт та прийнявши велику схиму 2 грудня 1947 р. архімандрит Олексій помер в Домбокському монастирі. Зміст заповіту опубліковано нами в 2004 р. в книзі «Православні монастирі Хустського району»⁵⁵. Звідти тіло померлого було перевезено до Ізького монастиря, де поховано на братському цвинтарі. 13 березня 1999 р. відбулося віднайдення мощей, а 8 липня 2001 р. було ухвалено рішення Священного Синоду УПЦ про причислення схіархіма Олексія (Кабалюка) до лику місцевошанованих святих. 21 жовтня 2001 р. відбулась канонізація, яку очолив Предстоятель УПЦ, митрополит Київський і всієї України Володимир (Сабодан). Мощі сповідника знаходяться в Свято-Миколаївському монастирі в с. Іза-Карпуглаш Хустського району.

Таким чином, нові документи про діяльність архімандрита Олексія (Кабалюка) дають можливість по-новому висвітлити раніше невідомі факти його біографії. Матеріали австрійських і румунських архівів розкривають складний процес відродження православ'я та переслідування вірників за звинуваченням у антидержавній діяльності. Документи архівів Афону свідчать про міцні зв'язки краю із центрами світового православного світу, а спогади провідних діячів РПЦ ставлять постать архімандрита Олексія (Кабалюка) в ряд видатних церковних персон ХХ ст.

Резюме

У статті проаналізовано окремі аспекти біографії духовного лідера православних Закарпаття 1 пол. ХХ ст. – архімандрита Олексія (Кабалюка). Автор розкриває досі невідомі факти його діяльності до Першої світової війни, в часи включення краю до складу Чехословаччини, Угорщини та

⁵³ Сабов Ф. Ми обирали своє майбутнє. – Ужгород: ВАТ „Видавництво „Закарпаття”, 2002. – С. 18-38.

⁵⁴ Данилец Ю. Поездка делегации Мукачевско-Пряшевской православной епархии в Москву и канонический переход в состав РПЦ (на материалах ГАРФ) // Rocznik teologiczny. – 2017. – Rok LIX. – Z. 1. – С. 131-150.

⁵⁵ Данилец Ю. Православні монастирі Хустського району (ХХ століття) / Передмова проф. Д. Данилюка. – Ужгород: Гражда, 2004. – С. 136.

СРСР. Охарактеризовано контакти ієромонаха із монастирями Афону, Холмщини та Російської імперії, розкрито період його перебування на лікуванні в госпіталі Києво-Печерської лаври. На нових документах та матеріалах преси з'ясовано роль Кабalyюка у заснуванні інтернату для православних учнів Хустської гімназії та післявоєнної інтеграції єпархії до складу РПЦ.

Ключові слова: вірники, ієромонах, Олексій (Кабalyюк), православні, церква.

Summary

Activities of St. Alexis (Kabalyuk) in the light of new archival documents. The article analyzes some aspects of the biography of the spiritual leader of the Orthodox Transcarpathia of the first half of the XX century – Archimandrite Alexis (Kabalyuk). The author reveals still unknown facts of his activity before the First World War, at the time of the inclusion of the province into Czechoslovakia, Hungary and the USSR. The contacts of the hieromonk with the monasteries of Afon, Kholmshchyna and the Russian Empire were described, and the period of his stay on treatment at the hospital of the Kyiv-Pechersk Lavra was revealed. On new documents and press materials, the role of Kabalyuk in setting up a boarding school for Orthodox students of Khust high school and the post-war integration of the diocese into the ROC.

Key words: faithful, hieromonk, Alexis (Kabalyuk), Orthodox, church.